

De veelzijdigheid van
voorschoolse educatie – maar je
kunt er niet alle kanten mee op!

Paul Leseman
Universiteit Utrecht

- Bewaarscholen vanaf midden 19e eeuw.
- Internationale beweging.
- Edele en minder edele motieven.

Bron: Singer (1989)

Kindgerichtheid èn maatschappelijke waarden

- De Europese sociaal-pedagogische traditie.
- Consensus over het belang van een brede **holistische ontwikkelings- en leerdoelen, kind als actieve leerder, en speels leren** als belangrijkste mechanisme van ontwikkeling.
- Emotionele veiligheid.
- Maar het belang van de samenleving was nooit afwezig.

De opkomst van het kleuteronderwijs

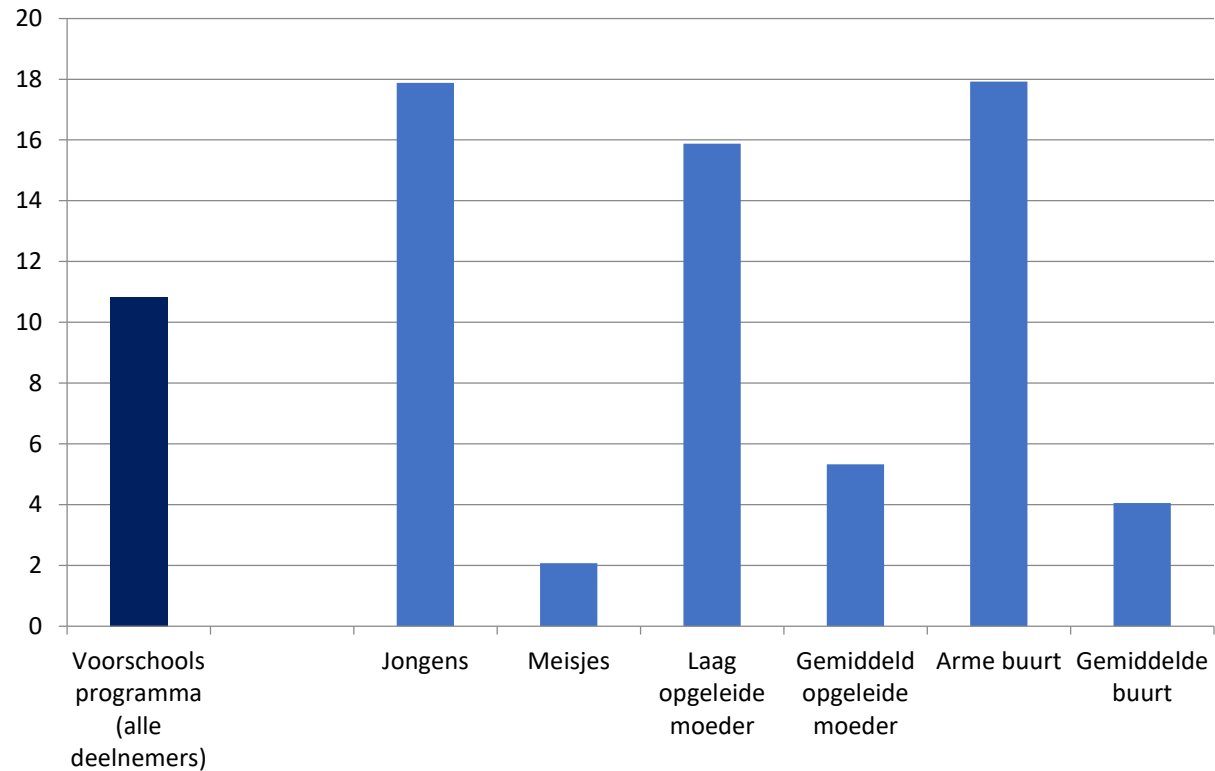

- Elise van Calcar (1822-1904):
  - Fröbelschool in Amsterdam – voor kinderen van de beter gesitueerden.
- Wybrandus Haanstra: uitrollen van Fröbelmethode naar bewaarscholen.
- Vanaf 1955 kleuteronderwijs officieel onderdeel van het onderwijs.
- Vanaf 1985 onderdeel van het basisonderwijs.
- Verstandig?

Waar staan we nu?

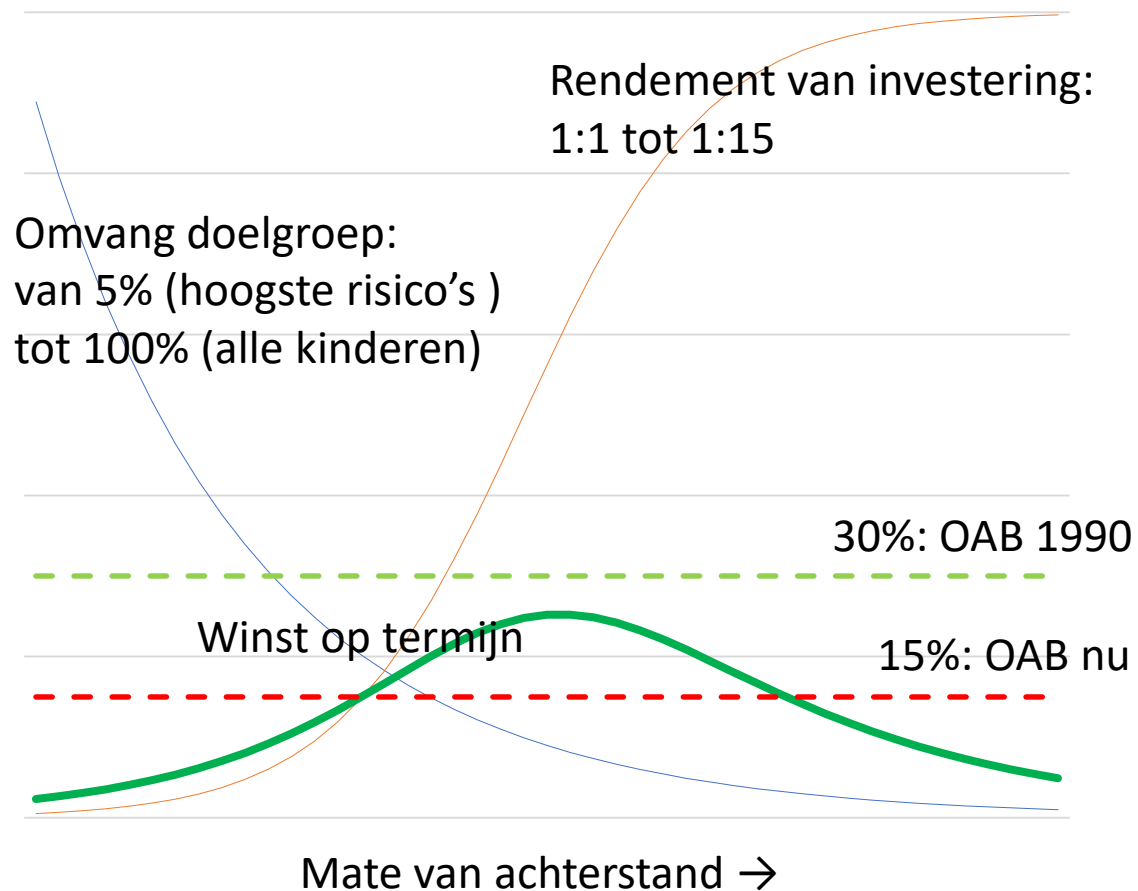
- Kindgerichte ontwikkelingsfunctie en maatschappelijke doelen.
  - Kindgericht, brede talentontwikkeling.
  - Vroege zorg.
  - Gelijke kansen.
  - Maatschappelijk rendement.
- Voorschoolse opvang en educatie als belangrijk instrument voor een gelijkere en inclusievere samenleving.
- Maar je kunt er niet alle kanten mee op.

Investeren in hoogwaardige voorschoolse opvang en educatie loont

- Rendement van voorschoolse educatie op lange termijn (Chicago Child Parent Centers; Reynolds e.a., 2011).
- Gemiddeld rendement:
  - 1 dollar investeren levert 11 dollar op.
- Rendement is groter als er meer risicofactoren en een grotere maatschappelijke achterstand is.

Totale maatschappelijke rendement

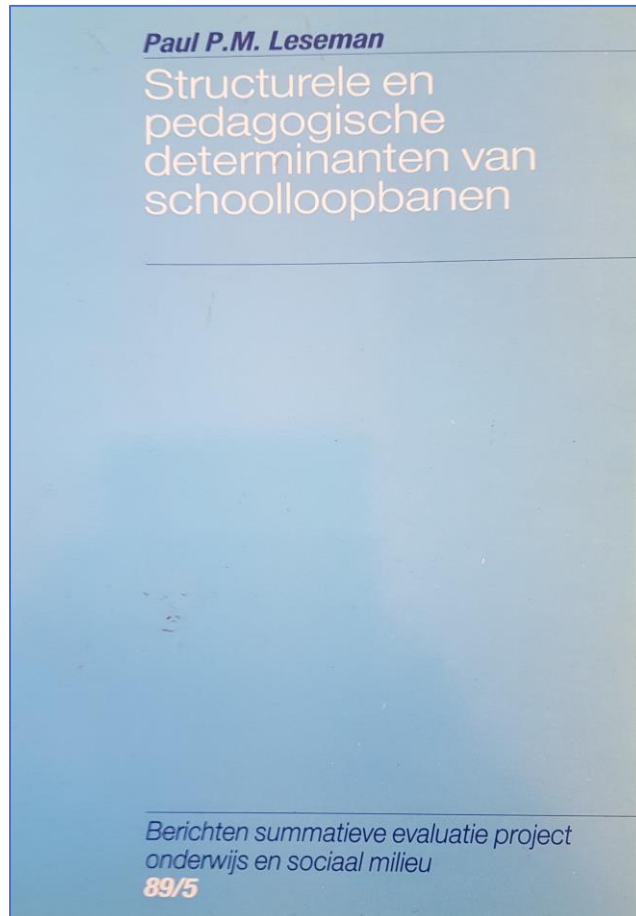
- Omvang doelgroep × rendement van de investering.
- Universeel programma: totale rendement op maatschappelijke schaal ≈ 0 .
- Zeer specifiek programma: totale rendement op maatschappelijke schaal = klein.
- Optimum ('bierviltje'): tussen 25% en 30% van een leeftijdscohort.

Onderwijsachterstandenbeleid

- Grote stimuleringsprojecten eind jaren zestig, begin jaren zeventig.
  - Onderwijs en Sociaal Milieu (OSM) in Rotterdam.
- Vanaf 1985: Onderwijsvoorrangsbeleid, Onderwijskansenbeleid, Gemeentelijk Onderwijsachterstandenbeleid → twee componenten:
  - Extra financiering voor basisscholen (en ook een beetje voor het VO)
  - Extra financiering voor gemeenten (gebieden).
- Doelgroepen:
  - Ruime indicator (opleidingsniveau ouders, niet-Westerse migratieachtergrond, andere thuistaal): 33% van een leeftijdsgroep in 1998
  - Versmalling tot opleidingsniveau max. vmbo voor beide ouders: 13% in 2010, 9% in 2016.
  - Nieuwe indicator CBS – maximum omvang doelgroep beleidsmatig vastgesteld op 15%

OSM in Rotterdam

- Sterk ‘onderwijskundige’ insteek: reeks van nieuwe lesmethoden volgens toen gangbare instructietheorieën.
- Evaluatie:
  - Achterstanden bleken al groot vóór de start in de kleutergroepen.
  - Achterstanden ook op ‘niet-cognitieve’ vaardigheden.
  - Geen aantoonbaar effect van de OSM-lesmethoden (goede methoden, maar geen verkleining van achterstanden).

Effectiviteit van OAB?

- Mulder (1996), Claassen en Mulder (2003), Driessen (2012):
  - Onderwijsachterstanden zijn voor sommige groepen heel hardnekkig.
  - Geen aanwijzingen dat de 'lump sum' (scholen) component voldoende werkt.
  - Enige aanwijzingen dat de gebiedencomponent wel werkt.
- Van Huizen (2018):
  - Onderwijsachterstand van kinderen van lager opgeleiden in het basisonderwijs is hardnekkig.
  - Onderwijsachterstand van sommige groepen met een migratieachtergrond neemt af gedurende de basisschool, maar dit geldt niet voor kinderen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond.

Gebiedencomponent en VVE

- Gezinsgerichte stimuleringsprogramma's (Opstap, Opstapje, Instapje).
  - Effectief, maar met beperkingen (bijv. weinig effect op NL-taal)
- Wijkwelzijn, ouderbetrokkenheid - samenwerking onderwijs, welzijn, zorg/jeugdhulp:
  - Hier liggen misschien kansen, maar te weinig systematisch opgepakt.
- Vanaf 2000 voor- en vroegschoolse educatie (VVE).
  - Samenwerking welzijn/kinder- en peuteropvang met onderwijs.
  - Eén traject van 2½ - 6 jaar.
  - Brede, ontwikkelingsgerichte methoden (in theorie effectief).
  - Verbeterde structurele kwaliteit, professionalisering van de medewerkers.

Effectiviteit

- Evaluatie van Piramide en Kaleidoscoop: meerwaarde ten opzichte van peuter-kleuteronderwijs 'zoals gewoonlijk'.
- In 2006 – bestuurlijke en financiële knip tussen voor- en vroegschool → verzwakking van de regierol van de gemeente.
- Pre-COOL:
  - Inhaaleffecten: kinderen met achterstanden trekken bij en hoge kwaliteit gaat samen met sterker inhaaleffect.
  - Geen duidelijke doorgaande lijn, geen constant hoge kwaliteit van voor- naar vroegschool.

Harmonisatie – naar een universeel stelsel?

- Kinderopvang is sinds 2005 geprivatiseerd en vermarkt → hybride stelsel met verschillende typen aanbieders.
- Kinderopvang, peuteropvang en voorschoolse educatie geharmoniseerd (2010, 2018) → nog sterkere hybriditeit.
- Voorschools onderwijsachterstandenbeleid, gericht op specifieke doelgroepen, werkt als een positieve prikkel in dit stelsel.
- Resultaat: een lappendekken die wonderwel goed lijkt te functioneren:
  - Algehele kwaliteit is hoog.
  - Kwaliteit voor de doelgroepen van het onderwijsachterstandenbeleid is nog hoger → compenserend effect.

Universeel of doelgroepspecifiek?

- Universele stelsels bestaan o.a. in de Scandinavische landen, maar ook in België en Frankrijk (kleuteronderwijs vanaf 2 à 2 ½ jaar).
- Het Nederlandse kleuteronderwijs (vanaf 4 jaar) is ook een voorbeeld.
- Voordelen:
  - Toegankelijk en in hoge mate gebruikt, ook door achterstandsgroepen.
  - Professioneel en in principe van hoge kwaliteit.
- Nadelen:
  - Vaak uniform – één type voorziening, soms naar het model van de school.
  - Gebruik is sociaal selectief en de publieke investering komt vooral terecht bij de beter gesitueerden.

Stelsels vergeleken naar kwaliteit

	ITERS	ECERS	CLASS Toddler	
Publiek			Emotioneel	Educatief
Noorwegen	3.9	4.2		
Denemarken			5.9	2.5
Geprivatiseerd				
Nederland	5.3		5.7	3.4
Engeland	5.3			
Australië	4.9			

< 3 = laag/onvoldoende; 3-5 = voldoende; > 5 = goed

Bronnen:

Bjørnstad & Os (2018); Kleppe & Bjørnstad (2019)

Slot, Bleses, et al. (2019)

Slot, Jepma, Muller, Romijn, Bekkering, & Leseman (2019)

Melhuish & Gardiner (2017)

Vermeer, Van IJzendoorn, Cárcamo, & Harrison (2016)

Provocerende conclusies

- De kwaliteit van de kinderopvang in Denemarken en Noorwegen is dus:
  - **Niet hoger** dan in hybride geprivatiseerde systemen, lager met name wat betreft de educatieve kwaliteit.
  - Er is (ook) **sociaaleconomische en etnische segregatie** en voor kinderen in achterstandssituaties is de kwaliteit gemiddeld lager.
  - Er is **geen compensatie** ('inhaal') effect van deelname voor laag-SES en immigrantenkinderen (Bleses et al., 2019; Zachrisson & Ribeira, 2018)
- Twijfel aan inclusief klimaat en kwaliteit in universele, 'onderwijsachtige' vroege 'kleuterschool' educatie (bijv. Peleman et al., 2019).

Toekomst – ‘universeel + doelgroepgericht’

- Op naar een universeel gebruiksrecht ≠ universeel-uniform stelsel.
- Veelzijdigheid en afstemming op de voorkeuren en mogelijkheden van ouders is een sterk punt van het hybride stelsel.
- Sturing op belangrijke maatschappelijke waarden (zoals via de prikkels van het OAB) geeft een dynamiek die leidt tot grotere toegankelijkheid, hogere kwaliteit en vooral **compenserende kwaliteit** voor kinderen die er meeste baat bij hebben.
- Hoger totaal maatschappelijk rendement, mits....
  - De doelgroep voor wie extra wordt geïnvesteerd (via OAB) niet te klein is.